

Az EU kereskedelmi és beruházási megállapodásaiból származó kötelezettségek jellege

Horváthy Balázs

Absztrakt

A tanulmány arra keresi a választ, hogy az EU új generációs kereskedelmi és beruházási egyezményei alapján milyen típusú kötelezettségek keletkeznek a szerződő felek vonatkozásában, valamint hogy e kötelezettségekért fennálló felelősség milyen módon oszlik meg az Európai Unió, illetve a tagállamok között. A téma aktualitását a hatáskörmegosztást érintő fejlemények (Európai Bíróság 2/15 véleménye) és az új típusú, már beruházási vitarendezési kötelezettségeket is magában foglaló egyezmények által felvetett elméleti és gyakorlati kérdések egyaránt megalapozzák. A tanulmány ezek alapján az Unió és a tagállamok hatáskörmegosztását elemzi, amelynek során egyrészt az Európai Unió nézőpontjából a kereskedelempolitikai hatáskör tárgyi hatályát, a közvetlen külföldi befektetések fogalmi hátterét mutatja be, másfelől a tagállamok irányából nézve vizsgálja, hogy a kizárólagos hatáskör mennyiben érinti a tagállamok hatáskörgyakorlását, nevezetesen a tagállamok által jelenleg is fenntartott, hozzávetőleg 1200 kétoldalú beruházási egyezmény jövőbeni sorsát. Végül a dolgozat a tárgyalta egyezményekkel összefüggő felelősségi dilemmára reflektál: arra kísérel meg választ adni, hogy a fennálló hatásköri keretek között ezen egyezmények esetében miként oszlik meg az Unió és a tagállamok felelőssége, és e felelősség hogyan értelmezhető a szerződő fél harmadik államok perspektívájából.

Kulcsszavak: *közös kereskedelempolitika, külföldi közvetlen befektetés, hatáskörmegosztás*

1. Bevezető

A jelen tanulmány tárgyát képező egyezmények háttérében álló alapkérdések, valamint a kereskedelmi forgalom és a külföldi beruházások kapcsolódási pontjai a nemzetközi kereskedelmi jogalkotásban hosszú időn keresztül csak érintőlegesen jelentkeztek. A globalizáció folyamata azonban magával hozta a külföldi befektetésekben megjelenő tőkemozgások jelentős felfutását, amely folyamat a nemzetközi kereskedelmi jogi, valamint az uniós jogi jogalkotásra is jelentős hatást fejtett ki. Mindezt számszerűsítve látható, hogy habár a gazdasági világválságot követően globális szinten a közvetlen befektetéseket célzó tőkemozgások (Foreign Direct Investment – FDI) szintje visszaesett, azonban az elmúlt

években újból növekedésnek indulva 2016-ra elérte az 1750 milliárd USD összeget.¹ Mindemellett nem lényegtelen szempont az sem, hogy a közvetlen tőkebefektetések beáramlása, illetve kihelyezése tekintetében az Európai Unió (a továbbiakban: Unió) világelő.² A tőke mozgások felfutása értelemszerűen erősíti az igényt a nagyobb biztonságot, kiszámíthatóságot jelentő nemzetközi szintű szabályozás megalapozására. A mélyebb elemzést ehelyütt mellőzve csak utalunk a közvetlen tőkebefektetések versenyképességi, gazdasági és egyéb jóléti hatásaira,³ amely magyarázatot adhat arra, hogy az uniós tagállamok – a világ többi országához hasonlóan – miért tesznek jelentős erőfeszítéseket a külföldi beruházások bevonására, amelynek legfontosabb eszközei a tagállamok által kötött kétoldalú befektetési megállapodások (Bilateral Investment Treaty – BIT), valamint az utóbbiak szerepét fokozatosan átvevő uniós szintű kereskedelmi és beruházási megállapodások.

Az alábbi írás egy átfogó kutatásba illeszkedve az Európai Unió úgynevezett *új generációs kereskedelmi egyezményeinek* alapsajátosságait vizsgálja,⁴ és elsősorban arra keresi a választ, hogy ezen egyezmények milyen szempontok mentén helyezhetők el, illetve értelmezhetők az Unió és a tagállamok viszonyrendszerében. A tanulmány célja elsősorban a problémafelvetés és a téma kereteinek felvázolása, illetve egyes aspektusainak kiemelése, vagyis az alábbi gondolatmenet egy későbbiekben tervezett monográfia előtanulmányaként is felfogható. A tanulmány két fő kérdést vizsgál részletesebben. Egyrészt ezen egyezmények megkötésével kapcsolatban az Unió és a tagállamok közötti hatáskörmegosztás problémáit járja körül, másfelől vizsgálja, hogy az egyezmények milyen felelősségi kérdéseket vetnek fel az Unió és a tagállamok kontextusában.

2. A hatáskör kérdése az Európai Unió és az uniós jog nézőpontjából

Az Európai Unió kereskedelmi és beruházási megállapodásainak kulcskérdése – mintegy az itt tárgyalt problémák előkérdése –, hogy az adott egyezmény megkötését mennyiben és milyen módon határozza meg az Unió és a tagállamok közötti hatáskörmegosztás. A hatásköri problémát az irodalom – ezen belül a hazai irodalom is – részletesen tárgyalja,⁵ így

¹ A 2007-ben mért 1900 milliárd USD összeg a válság nyomán jelentősen visszaesett, majd a válság után, 2010-ben már 5%-os emelkedés mellett 1240 milliárd USD összegű globális tőkeforgalom volt mérhető. A jelenlegi becslések 2017-re 1800 milliárd USD, 2018-ra pedig 1850 milliárd USD forgalmat valószínűsítene. Lásd UNCTAD 2017, X–XIII.

² 2016-ban az EU-ba irányuló közvetlen befektetés elérte az 566 milliárd USD, a kiáramló tőke pedig a 470 milliárd USD összeget (összehasonlításképpen, ugyanezen adatok az USA esetében 391 milliárd és 299 milliárd USD; Oroszország esetében 37 milliárd és 27 milliárd USD; Kína esetében pedig 133 milliárd és 183 milliárd USD összegre rúgtak). Lásd UNCTAD 2017, 222–225.

³ Részletesebb lásd TREBILCOCK 2011, 125–127. Külön hangsúlyozza a közvetlen befektetések jelentőségét a fejlődő országok szemszögéből nézve, amely államok (a könyvben idézett 2009-es adatok alapján) a globális FDI forgalmának 40%-át tették ki.

⁴ Vagyis olyan szabadkereskedelmi egyezmények (FTA), amelyek a ma már klasszikusnak számító kereskedelmi kérdéseken túlmenően (áruforgalom, szolgáltatások kereskedelme stb.) közvetlen tőkebefektetésekkel kapcsolatos rendelkezéseket, ISDS-vitarendezést, környezetvédelmi, szociálpolitikai stb. célokat és rendelkezéseket is magukban foglalnak, lásd ehhez ZELAZNA 2012, 95–105.

⁵ BALÁZS–SONNEVEND 2015; BARTHA 2015a; BARTHA 2015b; BUNGENBERG 2009; BUNGENBERG 2010; CALLIESS–RUFFERT 2011; CEYSSENS 2005; GRABITZ–HILF–NETTESHEIM 2011; HORVÁTHY 2004; HORVÁTHY 2012; HORVÁTHY 2016; KRAJEWSKI 2005; TJETJE 2009; VINCZE 2011.

az alábbiakban ezen előzményekre támaszkodva foglaljuk össze a hatáskörmegosztás kerekeit olyan mélységig, amilyen szinten e kérdés kifejtése a további, felelősséggel összefüggő kérdések vizsgálatához elengedhetetlen.

A hatályos alapszerződési keretek között lényeges, hogy – megerősítve az Európai Bíróság több évtizedes gyakorlatát – az EUMSZ 3. cikk (1) bekezdése értelmében az Unió a közös kereskedelempolitika területén kizárólagos hatáskörrel rendelkezik. Az EUMSZ 206. cikke alapján vámunió létrehozásával az Unió a közös érdeknek megfelelően hozzájárul a nemzetközi kereskedelem mellett a közvetlen külföldi befektetésekre vonatkozó korlátozások fokozatos megszüntetéséhez, valamint a vám- és egyéb akadályok csökkentéséhez. Az EUMSZ 207. cikk pedig a közvetlen külföldi befektetéseket az Unió közös kereskedelempolitikájához tartozó területként nevezi meg. Az uniós kizárólagos hatáskör következképpen felhatalmazást ad arra, hogy az Unió a tőkepiacokat harmadik államok viszonyában is szabályozza, más szóval hogy a liberalizáció irányában nemzetközi szinten is lépéseket tegyen.

Az alapszerződés a közvetlen külföldi befektetések fogalmát használja, amely széles koncepciót takar, és a beruházási folyamatok mindkét irányát felöleli: az uniós vállalkozások által harmadik államokban eszközölt beruházásai mellett a harmadik országok vállalkozásai által az Európai Unióban végrehajtott befektetési tranzakciók egyaránt a cikk tárgyi hatálya alá tartoznak.⁶ A *közvetlen beruházás* fogalmi definíciójával összefüggésben figyelembe vehetők a korábbi, a belső piaccal és a tőke szabad áramlásával kapcsolatos gyakorlatban felvetődő szempontok is, tekintettel arra, hogy a Bíróság több ügyben foglalkozott értelmezési kérdésekkel. A fogalom terjedelmének meghatározásakor a bírósági érvelés elsősorban a tőke szabad áramlásának feltételeit meghatározó Tanács 88/361/EGK irányelvre⁷ hagyatkozott, amely utóbbi az OECD és az IMF definíciós bázisára épült. Ha ezt rávetítjük a közös kereskedelempolitika fogalmára, ennek alapján a közvetlen külföldi befektetés olyan határokon átnyúló beruházási ügyletként írható le, amely során a befektető egy külföldi vállalkozás számára tőkét bocsát rendelkezésre tartós, közvetlen gazdasági kapcsolat kialakításának céljából.⁸ Ha a beruházás társaságban való részesedésszerzéssel jár együtt, akkor a részesedés lehetővé teszi a tulajdonosának, hogy ténylegesen részt vegyen a vállalat

⁶ Az EUMSZ 207. cikk (1) bekezdés alapján azonban nem minősülnek *külföldi* közvetlen befektetésnek az Unión belül végrehajtott beruházások, amelyek értelemszerűen nem a külkereskedelmi szabályok, hanem a belső piac körébe vonhatók. Lásd HERRMANN 2010; HINDELANG–MAYDELL 2010.

⁷ A Tanács 88/361/EGK irányelve (1988. június 24.) a Szerződés 67. cikkének végrehajtásáról.

⁸ A *közvetlen befektetés* megjelenik az EUMSZ tőke mozgásokról és fizetésekről szóló fejezetében, az EUMSZ 63–66. cikkében. Ebben az összefüggésben a Bíróság a kifejezést az alapszerződési szabályok végrehajtásáról szóló, 1988. június 24-i 88/361/EGK irányelvhez mellékelt nomenklatúra figyelembevételével értelmezte, amely pedig jórészt az IMF és az OECD széles körben elfogadott meghatározásain alapul. Lásd például a 2006. december 12-i *Test Claimants in the FII Group Litigation* kontra *Commissioners of Inland Revenue* ügyben hozott ítélet, C-446/04., ECLI:EU:C:2006:774. Lásd továbbá a következőket: 2007. május 24-i *Holböck* kontra *Finanzamt Salzburg-Land* ügyben hozott ítélet, C-157/05., ECLI:EU:C:2007:297, 34. pont; 2007. október 23-i *Bizottság* kontra *Németország* ügyben hozott ítélet, C-112/05., ECLI:EU:C:2007:623, 18. pont; 2007. december 18-i *Skatteverket* kontra *Az.* ügyben hozott ítélet, C-101/05., ECLI:EU:C:2007:804, 46. pont; 2008. május 20-i *Staatssecretaris van Financiën* kontra *Orange European Smallcap Fund NV.* ügyben hozott ítélet; C-194/06., ECLI:EU:C:2008:289, 100. pont; 2008. február 14-i *Bizottság* kontra *Spanyolország* ügyben hozott ítélet; C-274/06.; ECLI:EU:C:2008:86, 18. pont; 2009. március 26-i *Bizottság* kontra *Olaszország* ügyben hozott ítélet, C-326/07., ECLI:EU:C:2009:193, 35. pont.

irányításában vagy ellenőrzésében.⁹ Habár nem volt egyértelmű az alapszerződés szabályai szerint, az előző meghatározás alapján sejthető volt, hogy a közös kereskedelempolitika fogalma nem terjed ki az úgynevezett *portfóliobefektetésekre*, vagyis azokra a külföldi befektetésekre, amelyek során a befektető szándéka a rövid távú haszonszerzést, spekulatív jellegű ügylet lebonyolítását célozza, vagyis a befektető szándéka nem a vállalat működése tényleges irányításának, ellenőrzésének megszerzésére irányul.¹⁰ A portfóliobefektetések és az EUMSZ 207. cikke alá tartozó befektetések között tehát a különbségtétel alapja a vállalat tényleges ellenőrzésének a szándéka. Az elhatárolással kapcsolatban az IMF gyakorlata egyfajta vélelmet állít fel, amely szerint egy vállalaton belül a 10% alatti részesedésszerzést portfólióügyletnek tekintik. Ez a megközelítés az uniós gyakorlatban is megjelent, azonban az Európai Bíróság befektetésekkel kapcsolatos korábbi ítélezési gyakorlatában¹¹ utalt arra, hogy a befektetéssel összefüggő tényleges irányítás nemcsak a részesedés mértékétől, hanem például a társasági szervezetben való részvételtől vagy a tagállami részvényjog különös rendelkezéseitől is függhet.

Kérdés, hogy a közös kereskedelempolitika milyen mértékben teremti meg az egységes fellépés hatásköri alapját. Mindenekelőtt az alapszerződés nem tisztázza, hogy a közös kereskedelempolitika milyen viszonyban áll a tőke szabad áramlásának külső feltételeihez kapcsolódó EUMSZ 63. és 64. cikkeken biztosított hatáskörökkel. Ez utóbbi ugyanis a tagállamok és az Unió osztott hatáskörébe tartozó belső piaci felhatalmazás, szemben a közös kereskedelempolitikai hatáskörrel, amely explicit módon kizárólagos hatáskört alapoz meg. Szintén nem volt egyöntetű annak megítélése, hogy az EUMSZ 207. cikk felhatalmazása kiterjed-e a beruházásokkal kapcsolatos vitarendezési eljárásokban való részvételre is. Ez nemcsak elvi kérdésként fogalmazódott meg, hanem gyakorlati problémaként, jelesül, hogy milyen módon lenne képes eljárni az Unió a beruházók és államok közötti vitarendezés legfontosabb fóruma előtt, az ICSID-ben, vagy más beruházási ügyekben is illetékes fórumokon (például UNCITRAL *ad hoc* választottbírósága, vagy gyakran kerülnek beruházási ügyek a londoni nemzetközi választottbíróság, illetve a stockholmi kereskedelmi kamara választottbírósági intézete elé).

E kérdésekre végül az Európai Bíróság (a továbbiakban: Bíróság) adott választ a 2/15 sz. véleményében,¹² amelynek tárgya az Európai Unió és Szingapúr között letárgyalt és 2013-ban parafált szabadkereskedelmi megállapodással (EUSFTA) összefüggő hatásköri kérdések voltak. Az Európai Bizottság (a továbbiakban: Bizottság) az EUMSZ 218. cikkének megfelelően kezdeményezte a véleményezési eljárást annak megválaszolása végett, hogy az EU kizárólagos hatáskörrel rendelkezik-e az EUSFTA aláírására és megkötésére. A Bizottság az eljárásban – a Parlamenttel azonosan – amellet érvelt, hogy az EUMSZ 207. cikk kiterjed az egyezmény teljes egészére, így az EU kizárólagos hatáskörében egyedül kötheti meg az egyezményt. Ezzel szemben a Tanács és több tagállam – beleértve Magyar-

⁹ Lásd ehhez például a fent már idézett ügyeket: C-446/04., 182. pont; C-157/05., 35. pont; C-112/05., 18. pont; C-194/06., 101. pont; valamint C-326/07., 35. pont.

¹⁰ Az Európai Unió Bírósága a következőképpen írta le a *portfóliobefektetés* fogalmát: „a tőkepiaci értékpapírok egyedül pénzügyi befektetési célzattal, a vállalkozás általános ügyvitele és irányítása befolyásolásának szándéka nélkül történő megszerzése”. Lásd 2006. szeptember 28-i ítélete a Bizottság kontra Hollandia egyesített ügyekben, C-282/04. és C-283/04., ECLI:EU:C:2006:608, 19. pont.

¹¹ Lásd a fent idézett C-446/04. ügyet, 182. pont.

¹² Európai Bíróság 2/15 számú véleménye.

országot is – vitatta ezt az álláspontot, kijelentve, hogy az EU nem kötheti meg egyedül a megállapodást, mivel annak bizonyos részei az Unió és a tagállamok között megosztott hatáskörbe, sőt egyes elemei a tagállamok kizárólagos hatáskörébe tartoznak.

Az Európai Bíróság véleményében megállapította, hogy az Európai Unió jelenlegi formájában nem kötheti meg egyedül a szabadkereskedelmi megállapodást Szingapúrral, mivel annak bizonyos tervezett rendelkezései az Unió és a tagállamok között megosztott hatáskörbe tartoznak, vagyis azt a tagállamok és az EU csak együttesen eljárva, úgynevezett vegyes szerződést eredményezve köthetik meg.¹³ Az Európai Bíróság az egyezmény által szabályozott tárgyköröket átvizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy habár azok jelentős része vonatkozásában az Unió hatáskörrel rendelkezik, két nevesített területen a hatásköri kizárólagosság nem áll fenn. Egyrészt az Unió nem rendelkezik hatáskörrel a közvetlen befektetéseken kívüli külföldi befektetések területén, azaz az úgynevezett portfólióbefektetések vonatkozásában. Ennek meghatározása során a Bíróság a fent ismertetett korábbi definíciókra támaszkodott, vagyis többek között azokat a külföldi befektetéseket tekinti e kategóriába tartozónak, amelyek pénzügyi befektetési célzattal társasági részesedésszerzéssel valósulnak meg anélkül, hogy a vállalkozás irányításának és ellenőrzésének a szándéka fennállna. Ahhoz, hogy az Unió kizárólagos hatáskörrel rendelkezzen a közvetlen befektetéseken kívüli külföldi befektetések területén, a bírói gyakorlat szerint – különös tekintettel az úgynevezett AETR-elvre – a megállapodás megkötésének érintenie kell az uniós jogi aktusokat, vagy meg kell változtatnia azok alkalmazási körét, azonban az EUSFTA esetében ez nem áll fenn. Mindemellett a befektetők és az államok közötti vitarendezési szabályok (ISDS) szintén az Unió és a tagállamok között megosztott hatáskörbe tartoznak. A Bíróság álláspontja szerint ugyanis az ilyen szabályozást, amely kivonja a jogvitákat a tagállamok bíróságainak joghatósága alól, nem lehet a tagállamok jóváhagyása nélkül bevezetni. Mindebből a Bíróság a fenti következtetést vonta le, más szóval az EUSFTA megkötése csak vegyes szerződés keretében történhet meg.

3. A hatásköri kérdés a tagállamok perspektívájából

A fentiekből következik, hogy a jelenlegi alapszerződési keretek széles körben biztosítanak ugyan kizárólagos hatáskört az EU által kötendő új generációs kereskedelmi egyezmények megkötéséhez, azonban a befektetési rendelkezések közül két lényeges terület – a nem közvetlen befektetések és a vitarendezési kérdések – kimaradásával ezen egyezmények elfogadása továbbra is csak a tagállamok bevonásával lehetséges, más szóval ezeken a területeken a tagállamok megosztott hatásköröket gyakorolhatnak.

A tagállamok perspektívájából nézve azonban adódik a kérdés, hogy ez a hatásköri háttér milyen módon érinti a tagállamok által megkötött – hozzávetőleg 1200 – kétoldalú beruházási egyezményt.¹⁴ A lisszaboni szerződés hatálybalépését (2009. 12. 01.) követően a tagállami egyezmények részben vagy egészben a kiterjesztett uniós hatáskörbe esnek, így – első megközelítésben a tagállami hatáskör hiánya miatt – azokat az uniós jogba

¹³ Lásd a vegyes szerződésekhez bővebben KNAPP 2010.

¹⁴ A tanulmány keretei között kizárólag a tagállamok és harmadik államok között megkötött egyezményeket vizsgáljuk (*extra-BIT*), ehelyütt nincs lehetőség a tagállamok közötti beruházási egyezmények (*intra-Bit*) sajátos problémáinak bemutatására.

ütközőnek kell tekinteni. Mivel az egyezményeket a szerződési reformot megelőzően kötötték a tagállamok, az uniós jog általános elvei, illetve az EUMSZ 351. cikk analógiája alapján a tagállamoknak kötelezettsége, hogy ezeket a beruházási egyezményeket összhangba hozzák az uniós joggal, vagy – amennyiben erre nincs lehetőség – mondják fel az érintett egyezményeket.¹⁵

Tekintettel a beruházási egyezmények stratégiai szerepére, a tagállamoknak nem áll érdekében – és nem is lenne értelme – mindaddig felmondani a kérdéses bilaterális egyezményeket, ameddig azok helyére nem lépne az Unió által megkötött megállapodás. Az egyezmények és a szóba jöhető relációk nagy száma alapján azonban aligha várható, hogy – leszámítva esetlegesen a legnagyobb kereskedelmi partnereket¹⁶ – az EU képes lenne rövid időn belül felváltani a tagállamok beruházási egyezményeit. A formálisan jogsértőnek tekinthető jelenlegi állapotot ezért egyféleképpen lehetett megoldani, mégpedig ha az Unió az EUMSZ 2. cikk (1) bekezdése alapján a tagállamoknak kifejezett felhatalmazást ad. Ennek érdekében született meg egy átmeneti szabályozás, amely kifejezetten a tagállami egyezmények helyzetét kívánta tisztázni.¹⁷ A rendelet ideiglenesen – ameddig uniós szintű egyezmény nem lép hatályba – a tagállamok által korábban kötött kétoldalú beruházási egyezményeket érintetlenül hagyta. Ebben a tekintetben a tagállamok egyedüli lényegi kötelezettsége volt a meglévő kétoldalú beruházási megállapodásaik bejelentése (értesítés formájában) a Bizottság felé, továbbá kötelesek a jövőben a megállapodást érintő valamennyi változásról is értesíteni a Bizottságot.¹⁸ A rendelet felhatalmazása alapján ezen egyezmények hatályban maradhatnak mindaddig, amíg nem lép hatályba kétoldalú beruházási megállapodás ugyanazon harmadik ország és az Unió között.¹⁹ Lényeges azonban, hogy az automatikus hatályban tartás csak a szabályosan bejelentett, valamint az alapszerződéssel összhangban lévő egyezményekre vonatkozott, ellenkező esetben a rendelet felhatalmazása nem áll fenn. Gyakorlati szempontból nézve, előbbi esetekben a tagállamoknak az érintett egyezményeket fel kellett volna mondaniuk, ha ez nem történik meg, a tagállam nem teljesíti az uniós jogból fakadó kötelezettségét. Mindemellett a rendelet számolt azzal, hogy a tagállamok egyezményei adott esetben az Unió mozgásterét is szűkíthetik az érintett harmadik állammal folytatott tárgyalások során. Ennek elkerülése érdekében a rendelet felhatalmazta a Bizottságot, hogy „értékelje” a bejelentett egyezményeket abban a vonatkozásban, hogy ezen „[...] megállapodások valamely rendelkezése nem állít-e komoly akadályt az elé, hogy az Unió kétoldalú beruházási megállapodásokról folytasson tárgyalásokat, illetve ilyen megállapodásokat kössön harmadik országokkal.” Ha a Bizottság ilyen megállapításra jutna, a tagállammal szoros együttműködésben konzultálnia kell annak érdekében, hogy meghatározza a probléma megoldására alkalmas intézkedéseket, amelyről a konzultációk lezárását követően a Bizottság dönthet.²⁰

¹⁵ Amíg ez nem történik meg, természetesen az egyezmények nemzetközi jogi hatása nem változik. A *pacta sunt servanda* elve szerint a tagállam a harmadik féllel szemben továbbra is kötelezettje az egyezményeknek. Vessd össze: CALLIESS–RUFFERT 2011, EUMSZ 207. cikk 80. széljegyzet; GRABITZ–HILF–NETTESHEIM 2011, EUMSZ 207. cikk, 48. széljegyzet. Lásd továbbá BARTHA 2009; BARTHA 2014.

¹⁶ TIETJE 2010, 649.

¹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 1219/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a tagállamok és harmadik országok közötti kétoldalú beruházási megállapodások tekintetében átmeneti rendelkezések megállapításáról.

¹⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 1219/2012/EU rendelet 2. cikk.

¹⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 1219/2012/EU rendelet 3. cikk.

²⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 1219/2012/EU rendelet 6. cikk (3) bek.

A tagállamok tehát ténylegesen még széles körben gyakorolhatnak hatásköröket a kétoldalú egyezmények keretében, illetve a közös kereskedelempolitika hatálya alól is kikerült a bírói gyakorlat alapján a fentiekben említett két terület, azonban perspektivikusan nézve, a tagállamok lehetőségei folyamatosan szűkülni fognak. Ahogyan az uniós szintű egyezmények tárgyalása és megkötése halad előre, az új uniós egyezmények át fogják venni a tagállami kétoldalú egyezmények helyét. Lényeges azonban, hogy ezen egyezmények – a fennmaradó két párhuzamos hatásköri terület miatt – továbbra sem az Unió saját hatáskörében, hanem az Unió és a tagállamok által közösen megkötve jöhetnek létre. E vegyes szerződéses konstrukció viszont már átvezet minket a következő problémához, a felelősséggel összefüggő szempontok vizsgálatához.

4. A felelősség dilemmája

Habár az államok által kötött nemzetközi szerződések felelősségi kérdéseit a nemzetközi közjog viszonylag egzakt módon tisztázza, az Unió által (egyedül vagy a tagállamokkal közösen) kötött egyezmények sajátos kérdéseket vetnek fel az egyezményekből fakadó kötelezettségekkel kapcsolatban. Maga a kérdés nem takar újdonságot, hiszen amióta a Közösségek mint jogi személy jogalanyok fel lettek ruházva külső hatáskörökkel és adott esetben nemzetközi kötelezettségeket vállalhattak, e probléma nemcsak elméleti szintű, hanem gyakorlati kérdéseket is felvetett.²¹ Mindemellett a kereskedelmi és beruházási egyezmények még sajátos kötelezettségeket is magukban foglalnak (például a befektető által indított vitarendezési eljárások nyomán kiszabott kártérítésért fennálló felelősség stb.), valamint – a 2/15 sz. vélemény után – állandó problémaként kell számolni a speciális szerződéses konstrukcióval is, nevezetesen, hogy az Unió a kérdéses egyezményeket vegyes egyezményként együtt köti meg a tagállamokkal. A kérdés nagy leegyszerűsítéssel, hogy ki – mely jogalany – felel az egyezményekért. Az Unió vagy a tagállamok, vagy adott esetben együttes, egyetemleges felelősségről beszélhetünk? E kérdés megválaszolása egyfelől az uniós egyezményt megkötő harmadik államok szemszögéből nézve elengedhetetlen, és természetesen a világos keretek lefektetése az Unió és a tagállamok nézőpontjából is lényeges. Mindemellett fontos, hogy a probléma két rétege eleve elhatárolható. Egyfelől az említettek szerint a felelősség egyrészt nemzetközi közjogi kérdés, másfelől az uniós jog is reflektál – elsősorban az Unió és a tagállamok felelősségének szétválasztásával – e problémára. Lényeges azonban, hogy a harmadik államok mint szerződő partnerek nézőpontjából elsődlegesen a nemzetközi jogi megközelítésnek van jelentősége, ugyanis a helyzetüket, más szóval az Unió, a tagállamok és a harmadik országok közötti viszony alapkérdéseit nyilvánvalóan nem lehet egyoldalúan az uniós jogtól függővé tenni.

A harmadik államokkal kötendő kereskedelmi és beruházási egyezmények problémáinak modellezésére analógiaként a WTO-egyezmény alapul vehető.²² Figyelembe véve természetesen, hogy egyrészt itt multilaterális egyezményről van szó, másrészt nem egyszerűen az egyezményben fennálló részesi pozícióról, hanem tagsági viszonyról beszélhetünk. E különbségeket leszámítva azonban olyan szerződési rendszerről van szó, amelyben

²¹ Lásd KNAPP 2016, 127. és köv.

²² Az alábbiakhoz lásd HORVÁTHY 2008, 355–392.

az Unió és a tagállamok egyaránt részt vesznek, és egyben az Unió és a tagállamok tagsága egyidejűleg fennáll. Jogi értelemben tehát az Unió és a tagállamok kettős tagságáról beszélhetünk, amellyel kapcsolatban az analóg kérdés, hogy a GATT-WTO-normák milyen módon és milyen mértékben kötelezik az Uniót, valamint a tagállamokat.

A nemzetközi közjog szempontjából látszólag kézenfekvő lenne, hogy az Unió mint a WTO eredeti alapító tagja ugyanolyan módon és mértékben számítson kötelezettségre, mint a szintén alapító tagállamok. Eszerint nem lenne másként megítélhető a GATT-WTO-normarend kötétereje attól függően, hogy a tagállamokról vagy az Unióról van-e szó. Ez következik abból is, hogy a WTO-egyezmény, szakítva a GATT 1947-re korábban jellemző *à la carte* módszerrel, az egységesség elvét követi, s alapvetően csak arra ad lehetőséget, hogy néhány fakultatív kötelezettségtől eltekintve a tagok az egyezményt egészében fogadják el. A jogosultságok gyakorlása kapcsán viszont már nem vonható le ez a következtetés, vagyis az EU és a tagállamok pozíciójának azonossága nem igazolható. A szavazati jog gyakorlásának szabálya ugyanis inkább arra enged következtetni, hogy az Unió és a tagállamok mintegy egymás komplementereként, kiegészítőjeként vesznek részt a szervezet munkájában, ugyanis a szavazataikat alternatívan adhatják le, vagyis bizonyos tárgykörökben a tagállamok, bizonyos kérdésekben a tagállamok helyett az EU képviselője szavazhat. A WTO-egyezmény IX. cikke szerint a döntéshozatalban minden tagállamnak egy szavazata van. Ahol az Európai Unió gyakorolja szavazati jogát, annyi számú szavazata van, amennyi azon tagállamainak száma, amelyek a WTO tagjai (jelenleg ez 28 szavazatot jelent). Ehhez az alapító államok hozzáfűzték azt az evidenciaként ható értelmű nyilatkozatot, hogy az EU és tagállamai szavazatainak száma semmilyen esetben sem haladhatja meg az EU tagállamainak számát.²³ Feltételezhetően ezzel azt kívánták nyomatékosítani, hogy a WTO szempontjából alapvetően mellékes kérdés a szavazati jog gyakorlásának megosztása az EU és a tagállamok között. Más szóval az, hogy utóbbiak miként oldják meg a szavazati jog gyakorlásának technikáját, a multilaterális szintről nézve alapvetően irreleváns (például együttesen jelen vannak-e az ülésen a tagállami képviselők és az Európai Bizottság reprezentánsa stb.), a lényeg, hogy a leadott szavazatok a tagállamok számát sosem léphetik át.²⁴

Az uniós jog irányából nézve a kérdést, első megközelítésben a tagállamok és az Unió osztott felelőssége következne. A WTO-egyezményt elfogadó Tanács 94/800/EK határozat kizárólag azon szerződéses rendelkezések kötelező erejét ismerte el, amelyek az Unió kompetenciájába tartozó területeket érintették.²⁵ Következésképpen logikailag az uniós jog szempontjából az következne, hogy az Unió és a tagállamok külön-külön a WTO-normák csak azon részei által kötelezettek, amelyek a saját hatásköri területeire esnek. Ebben az értelmezésben a hatásköri szabályok rendeznék, hogy a WTO-n belül a konkrét jogviszony alanya az EU vagy a tagállamok lennének-e. Ez az értelmezés megfelelne az említett szavazási szabályok értelmének is, hiszen az EU kizárólagos hatáskörébe tartozó kérdésekben saját maga szavaz a tagállamok helyett és nevében, illetve vállalhat kötelezettséget, míg azokon a területeken, ahol korábban, még a lisszaboni szerződés előtt a tagállamok

²³ Lásd a WTO-egyezmény IX. cikk (1) bekezdéséhez fűzött értelmezés.

²⁴ HORVÁTHY 2008.

²⁵ Tanács 94/800/EK határozat 1. cikk (1) bekezdés.

kompetenciája megmaradt, a tagállamok léphetnek fel (például a GATS és a TRIPS egyes területein), ebből kifolyólag a felelősségük is adott területre terjedhetett volna ki.

Az irodalom megosztott volt e kérdések kapcsán, és lényeges, hogy az Európai Bíróság gyakorlatában a fenti lehetőségek mellett (az EU és a tagállamok együttes vagy megosztott felelőssége a GATT-WTO-jogrend érvényesítéséért) sajátos – és szintén nem teljesen konzekvens – álláspontot alakított ki. Az ugyanis a fentiek alapján is szembevetendő, hogyha az uniós jognak (és a WTO-n belüli szavazási szabályoknak) logikailag inkább megfelelő osztott felelősség mellett törünk lándzsát, akkor azzal valójában a Kereskedelmi Világszervezetet magát (például vitarendezési testületét) és az EU-n kívüli WTO-tagokat arra kényszerítenénk, hogy minden esetben vizsgálják, hogy adott kötelezettség érvényesítéséért a tagállamok, avagy az Unió tehető-e felelőssé. Ez pedig nem jelentene mást, mint hogy az Unión kívüli szereplők viszonyában a GATT-WTO-jogrend érvényesülését uniós jogi szempontoktól (tudniillik a közös kereskedelempolitikai hatásköri rendszerétől és az azzal kapcsolatos hatásköri vitáktól) tennék függővé. Ezen okból kifolyólag az EU és a tagállamok pozíciója a többi WTO-tagállam aspektusából alapvetően csak az együttes és azonos megítélés (egységes vagy együttes felelősség) alapján határozható meg. Emellett az irodalom abból kiindulva, hogy nemzetközi jogi szempontok alapján mind az EU, mind a tagállamok a teljes egyezmény részesei, felelősségüket egyetemleges felelősségként is aposztrofálja.²⁶

Mindazonáltal a WTO vitarendezési gyakorlata sem egyöntetű: az eljárások többségében a harmadik államok egyre gyakrabban az Európai Unióval szemben indítják a vitarendezést, azonban gyakran az EU az egyes tagállamokkal együtt szerepel, illetve kisebb számban – még az 1995 utáni első években – előfordult, hogy kifejezetten csak tagállammal vagy tagállamokkal szemben indították meg a vitarendezési eljárást.²⁷

Ezek a megfontolások a vegyes szerződésenként megkötendő kereskedelmi és beruházási egyezmények kapcsán is megfontolhatók. A *megosztott felelősség* voltaképpen a felelősségnek az Unió és a tagállamok között hatásköri alapon történő szétválasztását jelentené. Az *egyetemleges felelősség* pedig azt a perspektívát választja, amit a harmadik állam a saját pozíciójából megfigyelhet: vagyis az Unió és a tagállamok egyaránt szerződő féli pozícióban vannak, ezáltal a harmadik állam szerződőnek érthető módon az lenne a megnyugtató, ha a teljes szerződés tekintetében érvényesíthetné az Unióval és a tagállamokkal szemben egyaránt a szerződésből fakadó kötelezettségeket. Ha ezt még praktikusabb oldalról közelítjük meg, a harmadik államok szemszögéből voltaképpen a legfontosabb szempont, hogy a felelősség ne hogy „elillanjon.” Más szóval ebből a perspektívából a lényeg, hogy mindig legyen alanya a szerződésből fakadó kötelezettségeknek. Ennek garanciáját viszont csak a tagállamok és az EU biztosíthatja. Egyfelől a felelősség rendezhető az adott egyezményben, vagy legalábbis megnyugtató biztosítékot szolgáltathatnak a harmadik államnak annak szavatolására, hogy minden körülmények között lesz egy jogalany – az Unió vagy a tagállamok –, aki felelni fog a harmadik állammal szemben. Emellett az Unió és a tagállamok egymás közötti viszonyukban is rendezhetik a felelősségmegosztás alapvonalait, ami mindenképpen segítheti – uniós szinten – a kötelezettségnek arra a jogalanyra telepítését, aki azért ténylegesen felelősséggel tartozik.

²⁶ Lásd például HELD 2006, 64.

²⁷ MARÍN-DURÁN 2016.

Az utóbbi megközelítés az uniós gyakorlatban egyre inkább megerősítést nyer, ennek kiemelkedő példája az egyezményekből fakadó pénzügyi kötelezettség megtérítésével kapcsolatos szempontokról elfogadott rendelet.²⁸ A jogszabály célja kifejezetten a beruházók által indított választottbírói eljárások (ISDS) elmarasztaló döntése nyomán keletkező pénzügyi kötelezettségek (kártérítésért való felelősség) telepítése. A rendelet elvi alapja magas szintű védelem biztosítása a beruházók számára,²⁹ valamint lényeges, hogy a rendelet kifejezetten visszautal a hatáskörmegosztásra, amely szerint a vitarendezési eljárás tárgyát képező elbánásért viselt nemzetközi felelősség az Unió és a tagállamok közötti hatáskörmegosztásnak megfelelően oszlik meg. Következésképpen az Unió elvben minden olyan kereset megválaszolásáért felel, amely valamely megállapodásnak az Unió kizárólagos hatáskörébe tartozó rendelkezései állítólagos megsértésére vonatkozik, függetlenül attól, hogy az adott elbánást az Unió vagy egy tagállam alkalmazta.³⁰ A rendelet tisztázza a felek perbeli státuszát, és törekszik arra, hogy a megosztott felelősség ellenére végül mögöttes kötelezettként az Unió elérhető legyen az ellenérdekelt felek számára. Következésképpen a jogosult irányában az Unió olyan kötelezettségeikért is felelősséget vállal, amelyek esetében a magatartást nem az Unió, hanem valamely tagállam fejtette ki. Ilyen esetben viszont a rendelet ténylegesen áthárítja a felelősséget az érintett tagállamra. Így megfelelő módon teremti meg a garanciáját annak, hogy a harmadik állam végső soron mindig megtalálja az Európai Uniót, és vele szemben képes érvényesíteni az igényét, amit pedig az Unió átháríthat majd a tényleges felelősre. Ebben a vonatkozásban mindenképpen előremutató az uniós szabályozás, és hozzájárul a felelősségi alapkérdések megnyugtató megválaszolásához.

5. Záró megjegyzések

A problémafelvetés igényével készült fenti, bevezető jellegű elemzésből néhány előzetes megállapítás már a kutatás e szakaszában kirajzolódni látszik. Egyfelől a lisszaboni szerződéssel tárgyi hatályában kiterjesztett közös kereskedelempolitika alapján az egységes, uniós beruházási politika felé vezető út nehezen járható, és egyben feltételezhető, hogy a tagállamok által fenntartott kétoldalú befektetési egyezmények még huzamosabb ideig fogják meghatározni az európai és harmadik államok közötti befektetési célú tőkeforgalom egyes részletszabályait. Mindemellett az Európai Bíróság értelmezése alapján ma már az is látható, hogy a kizárólagos hatásköri alap sem biztosított teljes terjedelmében ahhoz, hogy a harmadik államokkal kialakítandó, beruházási viszonyokat érintő kapcsolatrendszer kizárólag az Unió által kötött egyezményeken alapuljon. A megosztott hatáskörben maradó területek, mint a beruházási vitarendezés, illetve a portfólióbefektetések az átfogó kereskedelmi és beruházási egyezményekben ma már lényeges és megkerülhetetlen szabályozási területnek számítanak, következésképpen az egyezmények tagállami ratifikációja megkerülhetetlen lesz. Habár ez az egyezmények legitimitását jobban megalapozza, a szerződés-

²⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 912/2014/EU rendelete (2014. július 23.) az Európai Unió által megkötött nemzetközi megállapodások által létrehozott, a beruházók és az államok közötti vitarendezést végző választott bíróságokkal kapcsolatos pénzügyi felelősség meghatározására vonatkozó keret létrehozásáról, HL L 257, 8.8.2014. 121–134.

²⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 912/2014/EU rendelete, preambulum (4) bek.

³⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 912/2014/EU rendelete, preambulum (3) bek.

kötési folyamat időigényét megnöveli, valamint részben bizonytalanná is teszi – ez utóbbi kapcsán elegendő a CETA ratifikációjára gondolni. Mindezek alapján valószínűsíthetően hosszabb folyamatot igényel majd, hogy a tagállamok kétoldalú beruházási egyezményeit leváltsák az Unió által kötött új típusú, átfogó megállapodásokkal.

Bibliográfia

Irodalom

- BALÁZS Péter – SONNEVEND Pál (2015): Közös kereskedelempolitika. In KENDE Tamás: *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Budapest, Complex Kiadó.
- BARTHA Ildikó (2009): Csatlakozás előtt kötött tagállami egyezmények kontra közösségi jog – A Római Szerződés 307. cikk (2) bekezdéséből eredő tagállami kötelezettség megítélése az Európai Bíróság esetjogában. *Európai Jog*, 9. évf. 5. sz. 16–25.
- BARTHA Ildikó (2014): Hungary’s International Agreements in the Light of its EU Membership. In Márton VARJU – Ernő VÁRNAY eds.: *The Law of the European Union in Hungary: Institutions, Processes and the Law*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. 320–360.
- BARTHA Ildikó (2015a): Mérlegen. Az Európai Unió külső tevékenységének lisszaboni reformjai. *Európai Jog*, 15. évf. 3. sz. 1–10.
- BARTHA Ildikó (2015b): *Nemzetközi szerződések mozgásában: Alkotmányos és nemzetközi jogi kihívások az Európai Unió külkapcsolataiban*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó.
- BARTHA Ildikó (2017): The External Side of Parliamentary Democracy – Comment on the Case C-658/11 European Parliament v. Council of the European Union. In SZABÓ Marcel – LÁNCZOS Petra Lea – VARGA Réka eds.: *Hungarian Yearbook of International and European Law, 2017*. Utrecht, Eleven International Publishing. 449–473.
- BUNGENBERG, Marc (2009): Außenbeziehungen und Außenhandelspolitik. *Europarecht Beiheft*, No. 1. 195–215.
- BUNGENBERG, Marc (2010): Die Kompetenzverteilung zwischen EU und Mitgliedstaaten „nach Lissabon“. In BUNGENBERG, Marc – GRIEBEL, Joern – HINDELANG, Steffen Hrsg.: *Internationaler Investitionsschutz und Europarecht*. Baden-Baden, Nomos. 81–98.
- CALLIESS, Christian – RUFFERT, Matthias Hrsg. (2011): *EUV/AEUV. Das Verfassungsrecht der Europäischen Union mit Europäischer Grundrechtecharta. Kommentar*. München, C. H. Beck.
- CEYSSENS, Jan (2005): Towards a Common Foreign Investment Policy? – Foreign Investment in the European Constitution. *Legal Issues of Economic Integration*, Vol. 32, No. 3. 259–291.
- DATTU, Riyaz (2000): A Journey from Havana to Paris: The Fifty-Year Quest for the Elusive Multilateral Agreement on Investment. *Fordham International Law Journal*, Vol. 24, No. 1. 273–316.
- Global Europe: Competing in the World. A Contribution to the EU’s Growth and Jobs Strategy* (2006). Commission Staff Working Document SEC 1230.
- Minimum Platform on Investment for EU FTAs – Provisions on Establishment in Template for a Title on “Establishment, trade in services and e-commerce”* (2006). European Commission 381/06. Elérhető: www.iisd.org/pdf/2006/itn_ecom.pdf (A letöltés időpontja: 2018. 08. 14.)
- Egy átfogó európai nemzetközi beruházási politika felé*. Közlemény, COM/2010/0343 végleges (2010).
- EURÓPA 2020 – Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája*. Közlemény, COM/2010/2020 végleges (2010).

- FISCHER, Klemens H. (2004): *Der Vertrag von Lissabon. Text und Kommentar zum Europäischen Reformvertrag*. Baden-Baden, Nomos.
- GRABITZ, Eberhardt – HILF, Meinhard – NETTESHEIM, Martin (2011): *Das Recht der Europäischen Union: EUV/AEUV*. München, C. H. Beck.
- HELD, Simeon (2006): *Die Haftung der EG für die Verletzung von WTO-Recht*. Tübingen, Mohr Siebeck.
- HERRMANN, Christoph – KRENZLER, Horst Günter – STREINZ, Rudolf (2006): *Die Außenwirtschaftspolitik der Europäischen Union nach dem Verfassungsvertrag*. Baden-Baden, Nomos.
- HERRMANN, Christoph (2010): Die Zukunft der mitgliedstaatlichen Investitionspolitik nach dem Vertrag von Lissabon. *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 21, No. 6. 207–212.
- HINDELANG, Steffen – MAYDELL, Niklas (2010): Die Gemeinsame Europäische Investitionspolitik – Alter Wein in neuen Schläuchen? In BUNGENBERG, Marc – GRIEBEL, Joern – HINDELANG, Steffen Hrg.: *Internationaler Investitionsschutz und Europarecht*. Baden-Baden, Nomos. 11–80.
- HORVÁTHY Balázs (2004): A kereskedelempolitika dinamikus értelmezése a közösségi jogban. *Jogtudományi Közlöny*, 59. évf. 10. sz. 337–352.
- HORVÁTHY Balázs (2008): A GATT-WTO-normák helye az uniós jogrendszerben. *Állam- és Jogtudomány*, 49. évf. 3. sz. 355–392.
- HORVÁTHY Balázs (2012): A közös kereskedelempolitika jogi feltételrendszere a Lisszaboni Szerződést követően. In VÖRÖS Imre – HORVÁTHY Balázs szerk.: *Az európai uniós jogfejlődés irányai a Lisszaboni Szerződés után*. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. 157–188.
- HORVÁTHY Balázs (2016): *A tagállamok mozgásteret az Európai Unió közös kereskedelempolitikájában*. MTA TK Lendület-HPOPs kutatócsoport. Budapest, MTA TK JTI. Elérhető: http://hpops.tk.mta.hu/uploads/files/KKP_mozgaster_Mapping.pdf (A letöltés időpontja: 2018. 08. 14.)
- IMF (1993): *Balance of Payments Manual*. 5th ed. Washington, D. C., IMF. Elérhető: www.imf.org/external/np/sta/bop/bopman.pdf (A letöltés időpontja: 2018. 08. 14.)
- KARL, Joachim (2004): The Competence for Foreign Direct Investment – New Powers for the European Union? *Journal of World Investment & Trade*, Vol. 5, No. 3. 413–448.
- KNAPP László (2010): Mixed Agreements and the Treaty of Lisbon. In ROZEHNALOVÁ, Nadezda – ONDERKA, Roman eds.: *COFOLA 2010: The Conference Proceedings*. Brno, Masaryk University. 1539–1553.
- KNAPP László (2016): A korai európai integrációs szervezetek és az ESZAK jogi személyisége. In GLAVANITS Judit – HORVÁTHY Balázs – KNAPP László szerk.: *Az európai jog és a nemzetközi magánjog aktuális kérdései. Ünnepi tanulmányok a 65 éves Milassin László tiszteletére*. Győr, Széchenyi István Egyetem ÁJK. 127–147.
- KRAJEWSKI, Markus (2005): External Trade Law and the Constitutional Treaty: Towards a Federal and More Democratic Common Commercial Policy? *Common Market Law Review*, Vol. 42, No. 1. 91–127.
- MARÍN-DURÁN, Gracia (2016): The EU and its Member States in WTO Dispute Settlement: A ‘Competence Model’, or a Case Apart, for Managing International Responsibility? In CREMONA, Marise – THIES, Anne – WESSEL, Ramses A. eds.: *The European Union and International Dispute Settlement*. London, Hart Publishing.
- MAYDELL, Niklas (2008): The European Community’s Minimum Platform on Investment or the Trojan Horse of Investment Competence. In REINISCH, August – KNAHR, Christina eds.: *International Investment Law in Context*. Den Haag, Eleven International Publishing.

- OECD (1998): *The Multilateral Agreement on Investments*. Paris, OECD. Elérhető: www1.oecd.org/daf/mai/pdf/ng/ng987r1e.pdf (A letöltés időpontja: 2018. 08. 14.)
- TIETJE, Christian (2009): Außenwirtschaftsrechtliche Dimensionen der europäischen Wirtschaftsverfassung. In FASTENRATH, Ulrich – NOWAK, Carsten Hrsg.: *Der Lissabonner Reformvertrag. Änderungsimpulse in einzelnen Rechts- und Politikbereichen*. Berlin, Duncker & Humblot.
- TIETJE, Christian (2010): EU Investitionsschutz- und förderung zwischen Übergangsregelungen und umfassender europäischer Auslandsinvestitionspolitik. *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, Vol. 21, No. 17. 647–652.
- TREBILCOCK, Michael J. (2011): *Understanding Trade Law*. Cheltenham, Edward Elgar. 125–127.
- UNCTAD (2017): *World Investment Report, 2017*. X–XIII. Geneva, United Nations. Elérhető: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf (A letöltés időpontja: 2018. 08. 14.)
- VINCZE Attila (2011): EUMSZ 207. cikk. In OSZTOVITS András szerk.: *Az Európai Unióról és az Európai Unió működéséről szóló szerződések magyarázata*. II. kötet. Budapest, Complex Kiadó.
- VÖRÖS Imre (2003): A külföldi tulajdon és a külföldi beruházások védelmének jogi eszközei. *Külgazdaság*, 47. évf. 12. sz. 163–181.
- WTO (2002): *Communication from the European Community and its Member States*. WT/WGTI/W/115. Geneva, WTO Working Group on the Relationship between Trade and Investment. Elérhető: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S009-DP.aspx?language=E&CatalogueIdList=77835,49459,65446,33156,32860,45399,84274,2977,4030,28280&CurrentCatalogueIdIndex=2&FullTextHash=&HasEnglishRecord=True&HasFrenchRecord=True&HasSpanishRecord=True (A letöltés időpontja: 2018. 08. 14.)
- WTO (2004): *Doha Work Programme, Decision adopted by the General Council on 1 August 2004*, WT/L/597. Elérhető: www.wto.org/english/tratop_e/dda_e/draft_text_gc_dg_31july04_e.htm (A letöltés időpontja: 2018. 08. 14.)
- ZELAZNA, Ewa (2012): New Generation of EU Regional Trade Agreements. *Lund Student EU Law Review*, Vol. 1, No. 1. 95–105.

Jogforrások

- Az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (2012/C 326/01)
- Az Európai Parlament és a Tanács 1219/2012/EU rendelete (2012. december 12.) a tagállamok és harmadik országok közötti kétoldalú beruházási megállapodások tekintetében átmeneti rendelkezések megállapításáról
- Az Európai Parlament és a Tanács 912/2014/EU rendelete (2014. július 23.) az Európai Unió által megkötött nemzetközi megállapodások által létrehozott, a beruházók és az államok közötti vitarendezést végző választott bíróságokkal kapcsolatos pénzügyi felelősség meghatározására vonatkozó keret létrehozásáról, HL L 257, 8.8.2014
- A Tanács 88/361/EGK irányelve (1988. június 24.) a Szerződés 67. cikkének végrehajtásáról
- A Tanács 94/800/EK határozata (1994. december 22.) a többoldalú tárgyalások uruguayi fordulóján (1986–1994) elért megállapodásoknak az EU nevében a hatáskörébe tartozó ügyek tekintetében történő megkötéséről – az árukereskedelemmel kapcsolatos kérdések
- Az Európai Bíróság 2/15 számú, 2017. május 16-i véleménye az EUMSZ 218. cikk (11) bekezdése alapján (ECLI:EU:C:2017:376)

Vákát oldal